

IKKINCHI JAHON URUSHIDAN KEYIN AHOLI IJTIMOIIY HAYOTI

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Tarix fakulteti

Baxriddinova Sayyora

Annotatsiya: Mazkur maqolada 1945-1991-yillarda O'zbekistonda sog'liqni saqlash tizimi va iqtisodiy hayotning aholi aholi ijtimoiy hayotiga ta'siri o'rganilgan. Ikkinchi jahon urushidan keying holat, ko'plab millat va elatlarning ko'chirilishi, deportatsiya qilinishi O'zbekiston SSR da aholining milliy tarkibi o'zgarishi bilan, ijtimoiy hayotiga ham katta ta'sir qildi. XX asr oxiriga kelib, iqtisodiy hayotni, xususan zavod, fabrikalar ochilishi, xalq orasida turli xil kasalliklar paydo bo'lishi haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: oila, sog'liqni saqlash, fabrika, zavod, kasalliklar, shifoxona, sanitariya.

Аннотация: В данной статье рассматривается влияние системы здравоохранения и экономической жизни на социальную жизнь населения Узбекистана в 1945-1991 гг. Ситуация после Второй мировой войны, переселение и депортация многих национальностей и народов в Узбекской ССР изменили национальный состав населения и оказали большое влияния на общественную жизнь. К концу XX века была охвачена экономическая жизнь, в частности открытие фабрик, возникновение различных заболеваний среди народа.

Ключевые слова: семья, здравоохранение, завод, болезнь, больница, санитария.

Annotation: This article examines the impact of the health care system and economic life on the social life of the population in Uzbekiston in 1945-1991. The situation after the Second World War, the relocation and deportation of many nationalities and peoples in the Uzbek SSR changed the national composition of the population and had a great impact on the social life. By the end of the 20th century, the economic life, in particular, the opening of factories, and the emergence of various disease among the people were covered.

Key words: family, heathcare, factory, disease, hospital, sanitation.

Urushdan keying yillarda xalq xo'jaligining harbiy izdan tinch qurilish yo'liga o'tkazilishi ma'lum darajada ijtimoiy sohadagi masalarini hal qilish imkoniyatlarini bera boshladi. SSSR ning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi ayrim ijobiy siljishlarga qaramay, XX asrning 50-60-yillari ijtimoiy-iqtisodiy hayot sovet ma'muriy -buyruqbozlik boshqaruvining salbiy ta'siri ostida edi. Salbiy holatlar O'zbekiston ijtimoiy hayotiga ham mos edi. Bu davrda aholiga tibbiy xizmat ko'rsatish, davolash profilaktika muassasalari va meditsina xodimlarini ko'paytirish bo'yicha ham ishlar olib borildi. Keyingi yillarda Kommunistik partiya sotsialistik ekonomikaning o'sib borayotgan quvvatiga tayanib, mehnatkashlarni moddiy jihatdan ta'minlashdagi mavjud qiyinchiliklarni yo'qotish va sovet xalqining farovonligini yaxshilash borasida bir qancha tadbirlarni amalga oshirdi.

Aholining eng avvalo nochorlar, nogironlar, o'qituvchi va talabalar, ko'p bolali oilalar va boshqa daromadi kam odamlarni ijtimoiy himoyalash uchun Respublika hukumati maxsus qaror qabul qildi. Bu qarorda aholining narx-navo oshishi munosabati bilan ko'radigan zararini qoplash ko'zga tutilgan edi. Bundan tashqari, milliy xususiyatlar va mintaqaning o'zida xos shart-sharoitlari ham hisobga olindi. Aholini ijtimoiy himoyalash bo'yicha barcha tadbirlarni amalga oshirish uchun 16 milliard so'mdan ko'proq mablag' ajratildi. Ishlayotganlarga bir oyda 60 so'mdan, ishsiz nafaqa oladiganlarga 65 so'mdan pul to'landi. Bolali oilalar uchun mavjud nafaqalar miqdori salkam 2 barobar oshdi. Bundan tashqari, bola tug'ilganda bir marta beriladigan nafaqa 250 so'mga, ishlayotgan onalarga bolalariga qarash uchun beriladigan nafaqa 70 so'mdan 110 so'mgacha ko'paydi. Bolalarga mo'ljallangan tovarlarning narxi oshishi sababli balog'atga yetmagan bolalari bo'lgan oilalarga ham pul yordami belgilandi.

**1989-YILI O'ZBEKISTONDA IJTIMOIIY GURUHLAR BO'YICHA
OILALARDAGI FARZANDLAR SONINING TAQSIMLANISHI (FOIZ
HISOBIDA)¹.**

Ijtimoiy guruhlar	1-2 farzandli	3-4 farzandli	5-6 farzandli	7-9 farzandli	10 va undan ko'p farzandli
Xizmatchi	39,0	44,2	11,3	5,5	-
Ishchi	30,7	34,2	25,0	7,9	2,2
Kolxozchi	28,0	37,3	19,0	10,3	5,4
Uy Bekasi	29,1	34,1	22,0	9,2	5,6

Bu davrda ayollarni og'ir mehnatdan holi qilish, ularga qisqartirilgan ish kuni belgilash, kundalik turmush uchun bekam-u ko'st madaniy-maishiy sharoitlar yaratib, bu boradagi kamchiliklarga barham berish masalalari ham Prezidentning diqqat markazida bo'ldi².

Markazning buyuk davlatchilik manfaatlari xalq manfaatlari va salomatligidan yuqori qo'yilgan paytda bunday g'ayriinsoniy yondashuv O'zbekistondagi ekologik vaziyat fojiaiy shakllar kasb etilishiga olib keldi. Xususan, Respublika 60-yillarning oxirlarida o'tkazilgan tadqiqotlarning ko'rsatishicha, ochiq suv havzalari yuqori darajada zaxarli insektiditlar (DDT, metil-merkaptos va boshqalar) tarkibi yo'l qo'yiladigan konsentratsiyadan 20-50 baravar ko'p, ayrim xollarda esa 100baravardan ham ko'pligi ma'lum bo'lgan. Xolbuki bu vaqtda O'zbekiston aholisining 45% ichish uchun kanallar va ariqlarning suvidan, 18%i daryo suvidan, 10%i hovuzlarning suvidan foydalangan. Mahalliy aholining aksariyat ko'pchiligi istiqomat qiladigan qishloq joylarida esa vodoprovod deyarli yo'q edi³.

Zaharli kimyoviy moddalarning bunday to'planishi xavfli kasalliklarning tarqalishiga sabab bo'luvchi surunkali zaxarlanishga olib keldi. Masalan, 60-yillarning o'zida ayniqsa ayollar

¹ Демографический ежегодник СССР 1990.- М.,:Финансы и статистика, 1990.-С.41

² O'zbekiston tarixi. O'quv qo'llanma. T.,2015. 511b.

³ Васильев. А., Кранс А. Арал: варианты решений. Коммунист, 1990. С. 56.

va bolalar orasida endokrin kasalliklar va qamkonlik (anemiya) keskin ortganligi ko'zga tashlandi. Xususan 1965-yilda Farg'ona viloyati bo'yicha endokrin patologiyasiga yo'liqqan 1190 bola ro'yxatga olingan⁴.

O'lik holda va chala tug'ilgan go'daklar soni yil sayin ko'payib bordi. Bularning hammasi O'zbekiston aholisi istiqomat qiladigan tashqi muhit, shu jumladan ko'proq suv, o'simliklar, atmosfera havosi 60-yillardayoq hayot uchun yo'l qo'yib bo'lmaydigan darajada zaharlanganligidan dalolat beradi. Shundan keyingi davrda esa bu halokatli hodisalar juda keng qamrovli xavfli tus oldi. Respublika mustaqilligi arafasida, ayniqsa qishloq joylarida favqulodda epidemik vaziyat vujudga kelgan edi. Misol uchun, tibbiy tekshirishlar ma'lumotlariga ko'ra, 80-yillarning o'rtalarida Xorazm, Buxoro viloyatlari va Qoraqalpog'istonda katta yoshdagi aholining 70% dan ko'prog'i va bolalarning 80% dan ziyodrog'i bitta va bir nechta xastaliklar bilan og'riganligi aniqlandi⁵.

Umuman, butun respublikada bo'lgani kabi qishloqlarimizda ham ichburug', sil, sariq kasalligi, ich terlama, saramas kasalliklari keng tarqaldi. Masalan, faqat 1980-1989-yillarda har 100 ming aholi hisobiga o'lkada xavfli o'simta kasalliklari bilan og'riganlar qishloq joylarida 6,6 ming kishini tashkil etdi, Respublika bo'yicha esa bu ko'rsatkich har 100 ming nafar aholi hisobiga 45,6 dan 50,4 nafarga yetgan⁶.

Shunday qilib, sovet davrida ekologiya sohasidagi “kimyoviy zarbalar” ning xavfli oqibatlari sog'liqni saqlashning umumiy tarzda past holatda bo'lishiga olib keldi, xalq sog'lig'ini saqlash muammosi millatning omon qolishidan iborat olamshumul masalaga aylanib ketganligini ko'rsatdi. Paxta yakka hokimligi va O'zbekistonning yarim mustamlaka holatida ekanligi bilan bog'liq jarayonlar bu vaqtga kelib o'zbek xalqining nasl-nasabi negizlariga xatarli ta'sir ko'rsatib, uning genotipida xatarli o'zgarishlar vujudga kelishiga sabab bo'la boshlagan edi⁷.

Paxta yakkahokimligi, iqtisodiyotning xomashyo ishlab chiqarishga yo'naltirilganligi, xarid narxlarining pastligi qishloq aholisining moddiy ahvoliga va o'zbekistonliklarning oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'min etilishiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Hujjatli manbalarning guvohlik berishicha, sanoat va qishloq xo'jalik mahsulotlarini ayirboshlashdagi nomutanosiblik, markazning paxta yetishtirish nihoyatda sermehnat ekanligini inkor qilishi tufayli Respublika agrar sohasidagi ishchi kuchini qiymati sobiq SSSR dagi eng past qiymatlardan biri hisoblanadi. Masalan, O'zbekiston kolxozchisi ishlagan bir ish kuniga 80-yillarning o'rtalarida 5 so'm 88 tiyin, Tojikiston kolxozchisi-6 so'm 04 tiyin, Qirg'iziston kolxozchisi-6 so'm 90 tiyin, Turkmaniston kolxozchisi-7 so'm 03 tiyin, RSFSR kolxozchisi-8 so'm 03 tiyin, Litva kolxozchisi -9so'm 90 tiyin, Estoniya kolxozchisi-14 so'm 04 tiyin

⁴ Узбекистон Республика Вазирлар Кенгашининг 1987 йилги жорий архиви, 17-иш, 52-53-вараклар.

⁵ Васильев. А., Кранс А. Арал: варианты решений. Коммунист, 1990. С. 56.

⁶ Охрана здоровья в СССР. Статсборник.- М., 1990. С. 37, 39.

⁷ Mustabit tuzumning O'zbekiston milliy boyliklarini talash siyosati: tarix shohidligi va saboqlari (1865-1990) . “Sharq”. T.,2000.300-307b.

olardi⁸.

Bu birinchi navbatda paxtakorlar mehnatiga nihoyatda kam haq to'lanishi bilan bog'liq edi. Shuni aytish kerakki, agar g'allakorning 1 soatlik mehnatiga 62,5 tiyin to'lansa, paxtakornikiga atigi 16 tiyin to'lanardi. O'zbek qishloqlari turmush darajasi muhim ko'rsatkich bo'lgan uy-joy masalasida ham ancha orqada qolgan edi. Masalan, aholi jon boshiga uy-joy maydoni jihatidan boshqa rivojlangan mamlakatlardan 8-9 baravar orqada edi. Obodonchilik, kommunal xizmat ko'rsatish, maishat xazmat darajasi bo'yicha umuman taqqoslab bo'lmasdi. 80-90-yillar chegarasida qishloq aholi punktlarining 80% dan ortig'i vodovrovod suvidan mahrum edi va faqat tashib keltiriladigan suvdan yoki ochiq manbalar suvidan foydalanardi; ulardan faqat 1%i da kanalizatsiya mavjud edi. Qishloqda oqova suvlarni tozalash inshootlari quvvatidan 40% dan kamroq foydalanilardi. Bu hol tozalanmagan suvlar, maishiy chiqindilarning asosiy qismi ochiq havzalarga, yer osti chuqurlariga yoki yer ustiga tashlanishiga olib kelardi⁹.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Samarqand tarixi. 339-340b.
2. Демографический ежегодник СССР 1990.- М.,:Финансы и статистика, 1990.- С.41
3. O'zbekiston tarixi. O'quv qo'llanma. T.,2015. 511b.
4. Васильев. А., Кранс А. Арал: варианты решений. Коммунист, 1990. С. 56.
5. Узбекистон Республика Вазирлар Кенгашининг 1987 йилги жорий архиви, 17-иш, 52-53-вараклар.
6. Mustabit tuzumning O'zbekiston milliy boyliklarini talash siyosati: tarix shohidligi va saboqlari (1865-1990) . “Sharq”. T.,2000.300-307b.
7. Социологические исследования. 1989. № 1. С. 14.
8. Васильев. А., Кранс А. Арал: варианты решений. Коммунист, 1990.№ .2.С. 56.

⁸ Социологические исследования. 1989. № 1. С. 14.

⁹ Васильев. А., Кранс А. Арал: варианты решений. Коммунист, 1990.№ .2.С. 56.